

FARKAS TAMÁS – SLÍZ MARIANN szerk., *Tulajdonnevek és szótárak*.
ELTE Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézet – Magyar Nyelvtudományi Társaság,
Budapest, 2020. 95–107. DOI: 10.26546/4892373.6

Tulajdonnevek az olasz–magyar szótárakban

1. Problémafelvetés és célkitűzés. A tulajdonnév megjelenése a szótárakban – mondhatni – az egyik „klasszikusa” a lexikográfia problémáinak: megkerülhetetlen feladat, de (a sokféle implikáció miatt) valószínűleg nem is lehet egyértelmű és minden lexikográfus, illetve szótárhasználó által kívánatosnak és helyesnek tartott módszert találni hozzá. Ugyanakkor a névtan számára is problémaként jelentkezik ebben a vonatkozásban elsősorban az, hogy alapkategóriájának, azaz magának a tulajdonnévnek a meghatározása nem tud minden felmerülő rész kérdésre választ adni (így például bizonyos kategóriákat a tulajdonnevek csoportjába beilleszteni vagy éppenséggel innen kizárni, továbbá az újonnan jelentkező névfajtákat¹ a rendszerben elhelyezni és terminológiailag is besorolni stb.).

Mivel olasz–magyar vonatkozásban tudomásom szerint még nem született átfogó vizsgálat a „tulajdonnév a szótárban” kérdésköréről,² ebben a tanulmányban kísérletet teszek annak a felvázolására, hogy a kétnyelvű, olasz–magyar irányú szótárakból milyen szótárírói elmélet és gyakorlat bontakozik ki.³ A vizsgálat az összes, száz oldalnál hosszabb olasz–magyar szótárra kiterjed (így tizennégy általános és hat szakszótár anyaga került a korpuszba). A szótárírók által alkalmazott módszert, gyakorlatot egyrészt az előszavakból és a szótári apparátusból, másrészt a szótárak *L* betűs címszavaihoz tartozó szócikkek áttekintéséből kinyert adatok alapján igyekszem feltárni (időnként azonban a szótárak más helyeiről vett példákat, eseteket is megemlítek).

2. Köznév és tulajdonnév, egynyelvű és kétnyelvű szótárban. A köznév és a tulajdonnév elkülönítésére, az utóbbi meghatározására (azaz egy átfogó definíció megalkotására) és alkategóriáinak felsorolására már számos kutató tett kísérletet (álljon most itt hivatkozásként csupán HAJDÚ 2003: 49–59; KÁLMÁN 1973, 1989²: 7–12; J. SOLTÉSZ 1979: 22–43; VÁRNAI 2005: 20–37; VAN LANGENDONCK 2007⁴; SLÍZ 2015: 94–99). Úgy

¹ Az olasz tulajdonnevek körében (1993 óta) megjelent például a törvénynév mint névfajta: a törvényjavaslatok és később esetleg meg is szavazott törvények neve latinos, *-um* végű alakban. Ezekben a leggyakrabban a törvény benyújtójának a nevét alakítják a törvény nevévé. Az első ilyen törvénynév az 1993-ban született *Mattarellum*: ezt – ironikus célzattal – egy Giovanni Sartori nevű politológus találta ki (a törvényjavaslat benyújtója ugyanis Sergio Mattarella, Olaszország mai köztársasági elnöke volt). További ilyen nevek: *Tatarellum*, *Porcellum*, *Vassalum*, *Italicum*, *Rosatellum* stb. Ez a nyelvi fejlemény elsősorban a hírközlés számára jelent kommunikációs könnyebbséget, ezért az újságírók körében igen népszerű, így gyorsan elterjedt. (L. mindehhez: CAFFARELLI 2008, 2018a, 2018b; GOMEZ GANE 2015).

² Francia–olasz viszonylatban a helynevekhez l. FARINA (2006), az utónevekhez pedig FARINA (2008). Speciális megközelítésű, azaz az olasz tulajdonneveket (csak) a magyar helyesírási szótárban vizsgálja VIG (2006) tanulmánya, melynek megállapításai ezért ebben a vizsgálatban nem hasznosíthatók.

³ Magyar–olasz irányú szótárból sokkal kevesebb van, mint ellenkező irányú párjából, tehát ezek elemzéséből nehezebb lenne általánosító jellegű következtetéseket levonni.

⁴ Erről recenzió: CAPRINI 2008, FARKAS 2010.

tűnik azonban, hogy – a nyelv jelölő funkciójának bonyolultsága és a konkrét esetek sokfélesége miatt, továbbá a változó világban a tulajdonnevek számának növekedése és a névfajták szaporodása okán is – talán csak egy általános és leegyszerűsített definíciót lehet megadni: tulajdonnév az, ami egyedet, egy bizonyos referenst jelöl, identifikál, azonosít. Így aztán tulajdonnév lehet köznévi elemeket is tartalmazó (sőt: csak ilyenekből álló) szó szerkezet⁵ is; köznév és tulajdonnév nem stabilak és állandók, hanem kölcsönösen átválthatnak egymás kategóriájába, illetve a névfajták is egymáséba;⁶ előfordulhat továbbá, hogy egy névfajtat az egyik nyelvben a tulajdonnevek közé sorolnak, de egy másikban köznévként számítanak (ilyenek a népnevek); stb.

Megjegyzendő még az is, hogy a régebbi szótárakban olykor a mai általános gyakorlattól eltérő tipográfiai megoldásokat alkalmaztak, és ezek megnehezítik annak megállapítását, hogy az átmeneti kategóriák vonatkozásában mi a szerző álláspontja. Vizsgált anyagunkban például a BENKŐ-féle szótár (B.) még minden címszót nagy kezdőbetűvel ír, és a szócikket ponttal zárja; a KÖRÖSiben (Kör.) pedig a teljes címszó csupa nagybetűvel van szedve. A tulajdonnevek írásmódjára oly jellemző szókezdő nagybetű tehát e munkákban nem jöhet szóba a tulajdonnevet azonosító eszközként.

A szótár (mint műfaj) meghatározása szintén bonyolult és nem is egészen egyértelmű, illetve eltérő lehet a különböző nyelvek, lexikográfiai iskolák, hagyományok felfogásában, besorolásában. (Ennek a problematikának is igen terjedelmes a szakirodalma.) Közismert, hogy a nyelvek számának tekintetében a szótár lehet egynyelvű, illetve két- vagy többnyelvű. Az egynyelvű értelmező szótár esetében fontos a lexikontól és az enciklopédiától való megkülönböztetés (l. ehhez pl. FÁBIÁN–SZÖLLÖSY [2015] szerkesztett kötetének több tanulmányát: MAGAY 2015: 9–16, FÁBIÁN 2015: 17–38, ITTÉZS 2015: 39–47, UZONYI 2015: 71–84). Az egynyelvű értelmező szótár a felsorolt szavak jelentését ugyanazon a nyelven írja le. Mivel a referenseket, egyedeket jelölő tulajdonneveknek – olyan értelemben, mint a közszavaknak – nincs jelentésük, tulajdonképpen nem kerülhet(né)nek be a szótárakba. A lexikon is egynyelvű, de igen lényeges különbség az, hogy ebben a szó által jelölt referens van leírva. A lexikonban lehet tehát tulajdonneveket felsorolni és referensüket leírni. A határvonalat azonban több okból is nehéz meghúzni, illetve vannak enciklopedizáló nemzeti-nyelvi hagyományok (pl. a franciáké), amelyek a tulajdonneveket illetően befogadó álláspontot képviselnek (l. erről FARINA 2006, 2008).

A tulajdonnevek bizonyos alkategóriáinak azonban mindenképpen helyük van a két-nyelvű szótárakban (l. ehhez pl. SVENSÉN 2009: 73–75). Ennek a szótártípusnak ugyanis nem a szavak jelentésmegadása a feladata, hanem két nyelv ekvivalens elemeit kell felsorolniuk, függetlenül attól, hogy köznévről vagy tulajdonnévről van-e szó (pl. *asztal* – *tavola/table*, *London* – *Londra/Londres*).

⁵ A „Mária a gyermek Jézussal” toposz különböző olasz festménycímeiről szóló tanulmányában ENZO CAFFARELLI a több- és vegyes elemű tulajdonnevekről azt írja, hogy ezek természetüket tekintve nem tulajdonnevek, hanem olyan szintagmák, amelyek tulajdonnévi funkciót töltenek be (CAFFARELLI 2016: 31–32). CAFFARELLI érvelése alapján az antonomáziákat is besorolhatjuk a tulajdonnevek körébe, hiszen a referenst pontosan azonosító funkciójuk nem vonható kétségbe (pl. *a haza bölce* = Deák Ferenc).

⁶ Az olasz névtan ezt a jelenséget a *transnominia* szakszóval jelöli. A Rivista Italiana di Onomastica 2018/1. kötetében a főszerkesztő egy külön rovatban (Osservatorio transnominico) számol be különböző, ilyen jellegű kategóriaváltásokról; pl. márkanevből személynév: *Nutella*, *Dior*, *Denim*, *Fanta* stb. (CAFFARELLI 2018a: 462–468).

A tulajdonnévi alkategóriák közül nem kell bekerülniük a kétnyelvű szótárba azoknak, amelyeket (koronként is változóan) „nem szokás lefordítani, áttenni” két nyelv között, hanem a másik nyelvi közegben is eredeti változatukban szerepelnek (l. ehhez HAJDÚ 2003: 143–145, FARKAS 2007; az olasz–francia szótárak tulajdonnévanyagáról szóló elemzésben pedig FARINA [2006] a helynevekről és FARINA [2008] a személynévekről). Ilyenek ma például tipikusan a személynévek, a hajónevek vagy a márkanévek. A régiségben kialakult, immár tradicionálisan kétféle megnevezéseknek azonban be kellene kerülniük a szótárba (pl. ol. *Cristoforo Colombo* – m. *Kolombusz Kristóf*, fr. *Descartes* – ol. *Cartesio*; uralkodók neve: ol. *Riccardo Cuor di Leone* – m. *Oroszlánszívű Richárd*, ol. *Enrico l’Uccellatore* – m. *Madarász Henrik*).

Annak, hogy egy kétnyelvű szótárba milyen és mekkora tulajdonnévi kör kerül be, mérlegelés, válogatás tárgyának kell lennie a szótáríró részéről. Számos aspektusra tér ki az orosz–magyar, illetve a német–magyar szótárakat ebből a szempontból elemző tanulmányában UZONYI PÁL (2015). Szinte kötelező felvenni a másik nyelvben eltérő tulajdonneveket (pl. ol. *Venezia* – m. *Velence*, ol. *Napoli* – m. *Nápoly*, ném. *Mainz* – ol. *Magonza*, ném. *München* – ol. *Monaco di Baviera*, ném. *Aachen* – ol. *Aquisgrana* stb.), még akkor is, ha esetleg csak a hangsúlyban különböznek (*Milano* – *Milánó*)⁷. A személynévek körében az utónevek, a földrajzi nevek körében az ország-, város-, víz- és hegynévek mellett esetleg további névfajták is bekerülhetnek a kétnyelvű szótárba. (És természetesen attól függetlenül, hogy tulajdonneveknek tartjuk-e őket, a népnéveknek is be kell kerülniük a kétnyelvű szóanyagba.)⁸ Fontos (lenne!) az intézménynevek felvétele is: ezek a legtöbbször szintagmaszerkezetűek, gyakran csak köznévi elemekből állnak, és esetükben a két nyelv közötti ekvivalencia sem referenciálisan, sem nyelvileg nem előrelátható, nem kitalálható.⁹ Külön kérdéskör a köznevesült tulajdonnevek (eponimák, pl. *fregoli*), illetve a tulajdonnevekből képzett (gyakran rendhagyó) melléknévi származékalakok (pl. a városlakók melléknévi megnevezése: *Siena* ~ *senese*, *Tokio* ~ *edochiano*) megjelenítése a szótárban (mindehhez l. UZONYI 2015).

FARINA az olasz–francia szótárak vizsgálata kapcsán említ a kétnyelvű szótárakba mindenképpen felveendő eseteket. Ilyen például az ol. *Ginevra*, amely női személynév és helynév (‘Genf’) is, vagy az ol. *Andrea*, amely az olaszban elsősorban férfit jelöl (‘András’), tehát (az *-a* végződés ellenére) nyelvtanilag hímnemű¹⁰ (FARINA 2008: 499, 500).

3. Tulajdonnevek az olasz–magyar szótárakban.¹¹ Az alábbiakban bemutatjuk, hogy az átvizsgált *L* betűs szótári szakaszokból milyen konkrét, illetve általánosabb következtetéseket lehet levonni a tulajdonneveket illetően.

⁷ Az aláhúzások a hangsúly helyét jelölik.

⁸ Mint közismert, a népnévek tulajdonnévi státusa vitatott: a különböző (nyelvű) filológiákban más lehet a besorolásuk (az olaszban például korábban tulajdonnév és nagy kezdőbetűvel írandó volt, ma viszont a köznévi státus felé mozdul el, és általánossá vált a kis kezdőbetűs írásmódjuk). A besorolás koronként is változhat (ahogy az a magyar nyelvtudományban történt).

⁹ Pl. *Accademia della Crusca* (a híres firenzei Crusca-Akadémia neve) nem lehet csak *di* vagy *cruschese* stb.

¹⁰ Olaszországban csak pár éve adható hivatalosan nőknek is (a belső keletkezésű ol. női változat: *Andreina*).

¹¹ A tanulmányban a szótárakra a szerzői nevek kezdőbetűivel és – szükség esetén – a kiadások sorszámaival történik hivatkozás (feloldásukat l. a bibliográfiában az egyes tételek végén).

3.1. A szótáríró hozzáállása a „tulajdonnevek a szótárban” kérdésköréhez.

A szótáríró viszonyulása a kérdéskörhöz elsősorban és expliciten akkor ragadható meg, ha műve előszavában (vagy egy használati útmutatóban) megvilágítja koncepcióját. Ebből a szempontból vizsgált olasz–magyar szótáraink közül csak egyben (H1.) nincs egyáltalán előszó és/vagy bevezetés. Vizsgálatunkból az tűnik ki továbbá, hogy ezekben a szerkesztési koncepciót is ismertető bevezető fejezetekben (melyek terjedelme az általános olasz–magyar nagyszótárak esetében a tíz oldalt is elérheti) nem esik szó a tulajdonnevekről (így természetesen ezek esetleges fajtáiról¹² sem). Mindössze egyik szakszótárunkban (J.) van a tulajdonnevek felvételét említő áttételes utalás.¹³

A tulajdonnevekkel kapcsolatos koncepció leírásának hiányát bizonyos tekintetben pótolja azonban az, ha a szerző a szólistában a tulajdonnévi címszavakat megfelelő rövidítésekkel látja el. Ennek a módszernek az alkalmazásáról a szótár rövidítésjegyzékéből bizonyosodhatunk meg. Lehet a rövidítés az expliciten tulajdonnévre utaló, összefoglaló jellegű *tn*, *tul*, de a – már a névfajtákat megkülönböztető – *fn*, *földr* ’földrajzi név’ vagy *hn* ’helynév’, *szn* ’személynév’ stb. is. A vizsgált szótárak közül időrendben elsőként KÖRÖSIÉ (Kőr.) alkalmazta ezt a módszert, nála a következő, ide vonható kategóriák és rövidítések szerepelnek: *N. pr.* – *Nome proprio* – *Tulajdonnév*, és ennek több alcsoportja: *N. pr. bibl.* – *bibliai*, *N. pr. mitologico* – *mitológiai*, *N. pr. storico* – *történelmi tulajdonnév*, továbbá *N. pr. etnografico* – *etnográfiai tulajdonnév*¹⁴ is. A földrajzi nevek rövidítése azonban nem ennek a (*N.pr.* szakasszal bevezetett) sorozatnak a mintáját követi: azokat KÖRÖSI a *Geogr.* = *Geografia* – *Földrajz* rövidítéssel látta el (l. pl. a *Londra* vagy a *Lorena* címszónál). A későbbi szótárírók közül HERCZEG alkalmazza újra ezt a módszert (a H1.-ben: *tn* = tulajdonnév – *sostantivo proprio*; a H2.-ben: *tn* és *földr*; a HJ1.-ben: a helyneveknél *tul földr*; a személyneveknél csak *tul*). Előfordul azonban az is, hogy

¹² Itt jegyzem meg, hogy a már említett antonómaziák (ol. *appellativi*) jelenléte a kétnyelvű szótárakban feltétlenül szükséges lenne. Nemcsak azért, mert kollokációs-idiomatikus jellegük okán két nyelv között ezek nem kitalálhatók, hanem azért is, mert gyakran csak a szótárban amúgy is helyet kapó köznévi elemeket tartalmaznak (pl. *l'Eroe dei due mondi* – Garibaldi: csak a HJ1.-ben szerepel), vagy vegyes típusúak (pl. *il poverello di Assisi* – Assisi Szt. Ferenc, ez szerepel is a Kőr., H2., HJ1. szótárakban, de hiányzik még az 1952-es H1.-ből). – Kollokációs jelleg alatt például a lehetséges szinonimák közötti rögzülést értem (pl. *Nagy Károly* olaszul csak *Carlo Magno* lehet, itt a *grande* ’nagy’ szinonima nem választható; ugyanígy: *Kis Pipin* – *Pipino il Breve*, bár *breve* jelentése ma ’rövid’; *babiloni fogság* – *cattività babilonese*, és nem használható az amúgy szinonima *prigionia* szó; stb.).

¹³ „Az idegen eredetű közsavak és tulajdonnevek írásában »A magyar helyesírás szabályai« [...] figyelembevételével jártunk el.” (JUHÁSZ 1997. Előszó).

¹⁴ Szó szerinti jelentése: ’etnográfiai/néprajzi tulajdonnév’; ha ’népnév’ lenne a jelentés, akkor „helyesen”, azaz a mai nyelvészeti terminológia szerint *nome (proprio) etnico* lehetne, és olyan esetek tartoznának ide, mint az *italiano* ’olasz’ vagy *svedese* ’svéd’ stb. Ezek az olaszban régebben tulajdonnévi státusúak is lehettek, tehát gyakori volt a nagybetűs írás: ma már kihalóban van ez a szokás. – Lehetséges, hogy Körösi az általa forrásként használt, először 1896-ban kiadott Rigutini–Bulle-féle olasz–német szótárból vette át a *N. pr. etnografico* rövidítést (ezzel vannak minősítve ott a hol kicsi, hol nagy kezdőbetűvel felvett népnevek; pl. *eschimese*, *etrusco*, *Gallo*, *levita*, *Londinese*, *Svevo*, *Turcomanno*), amelyet azután Körösi talán nem is használt fel saját munkájában (mi legalábbis nem találtunk rá példát), a népneveket ugyanis rendszerint csak az *agg.* ’melléknév’ és *sost.* ’főnév’ szófaji minősítésekkel látja el.

a tágabb, elsősorban a köznévi lexikára vonatkozó, ún. használati köri rövidítések is bevezetnek tulajdonneveket is (pl. *mit* – mitológia, *műv* – művészetek, *tört* – történelmi, *földr* – földrajz, *vall* – vallási¹⁵ stb.). Ilyen módszert alkalmaz például a H1., hiszen például *csill* – *csillagászat* rövidítéssel bevezetve feltűnik az *Andromeda* – *Andromeda csillagkép* ekvivalens, *mit* – *mitológiai* rövidítéssel az *Eros* – *szerelem istene*. Fel lehet természetesen venni tulajdonneveket minden minősítő bevezetés nélkül is a szótárba; ez igen gyakori például a H1.-ben (*Erode* – *Heródes*, *Etiopia* – *Abesszínia* stb.). További lehetőség a szótáríró számára az az eljárás, ha a szótár a törzsanyagába nem vesz ugyan be, de a szótárban (függelékként, listákban) mégis közread tulajdonneveket.¹⁶ Ez a módszer különösen azon szótárírók által lehet kedvelt „öszvérmegoldás”, akik szem előtt tartják a már vázolt elvi kritériumot, azaz hogy a szótárba ne kerüljenek be „jelentés nélküli” tulajdonnevek. Ennek az eljárásnak az alkalmazására (névetimológiák megadása céljából) legtöbbször egynyelvű szótárakban és az utónevek esetében kerül sor. A tulajdonnevek jelenléte (a legtöbbször jelentősen különböző ekvivalensek okán) a kétnyelvű szótárakban azonban talán még indokoltabb. Vizsgált kétnyelvű szótáraink közül azonban egyik sem alkalmaz ilyen függelékes módszert.

A nyelvtudás szempontjából fontos (mert gyakran nem szabályos), földrajzi nevek-ből (városnevekből, országnevekből) képzett mellékneveket (pl. *Firenze* – *fiorentino*) mindegyik szótár felvesz, mégpedig a legtöbbjük a címszólistába illesztve. Csak az N.-ben vannak ilyen a szavak, a kétirányú kötet közepére bekötve, külön kilistázva (Olasz tartományok és lakóik, illetve Fontosabb olasz városok és lakóik).

3.2. A szóanyagok vizsgálata. Az *L* kezdőbetűs szakaszok¹⁷ vizsgálata alapján az első leszögezendő tény az, hogy – a várákozásnak megfelelően – a nagy terjedelmű és általános kétnyelvű szótárak (Kőr., H2., HJ1.) tartalmazzák a legtöbb tulajdonnévi címszót. A nagyszótári kategórián belül feltűnik, hogy a H1. nagyszótárban még alig van tulajdonnév a H2.-höz képest, tehát HERCZEG Gyula főszerkesztő nagyobb számú tulajdonnévnek a szótárba való beemeléséről csak később, a szótár második, javított kiadásakor döntött, valószínűleg a kritikák hatására is. (HERCZEG forrásként használt szótárait említve a recensens KOLTAY-KASTNER JENŐ ugyanis például megjegyezte, hogy [a forrás] „Palazzi nem veszi fel a keresztneveket és város- meg tartományneveket s pótlásuk a HERCZEG-szótárban nem történt meg a szükséges következetességgel”; KOLTAY-KASTNER 1954: 531). Arra is érdemes továbbá felfigyelni, hogy a HJ1. az 1967-es, illetve függelékekkel 1978-as, kétkötetes H2.-nek az egykötetes, 2000-ben kiadott változata: az oldalszám alapján kiszámított kb. 40%-os terjedelmi csökkenést¹⁸ azonban nem kísérte a tulajdonnevek hasonló arányú redukálása, azok száma a kisebb volumenű kötetben majdnem

¹⁵ Például a *Cicerone* – *Cicero* ekvivalencia minősíthető lenne a *tört*, vagy a *Gesù* – *Jézus* a *vall.* rövidítéssel stb.

¹⁶ Ilyen műre olasz egynyelvű példa lehet a (kis) Garzanti- vagy a Zingarelli-szótár. A helynevek kétnyelvű (francia–olasz) szótári jelenlétét elemző tanulmányában FARINA (2006: 186–191) is két külön szótárírói gyakorlatként említi a tulajdonnevek függelékben vagy törzsanyagban való elhelyezését, és tanulmányában határozottan az utóbbi mellett foglal állást.

¹⁷ Megjegyezzük és hangsúlyozzuk, hogy egyetlen betű áttekintéséből természetesen csak részkövetkeztetéseket lehet levonni.

¹⁸ A H2. (két kötet, függelékekkel) összesen 1781 oldal, a HJ1. pedig 1065 oldal. (Az oldalak tipográfiaiilag – a tükör nagysága, betűtípus és -méret, két oszlop stb. – nagyon hasonlóak.)

változatlan maradt.¹⁹ Ez talán utalhat arra, hogy a kétnyelvű kommunikációban (és így a nyelvtanulásban) az idők során felértékelődtek a tulajdonnevek, és – felismerve ezt – a szótárírók igyekeznek ezt az igényt is kielégíteni.

Nehéz lenne megmondani, hogy mi (lenne) a személynevek és a helynevek kívánatos mennyisége, illetve aránya a kétnyelvű szótárban. Itt most csak a tényeket tudjuk leszűrni olasz–magyar szótáraink vizsgálatából. Címzőként összesen 34 különböző személynevet,²⁰ illetve 51²¹ különböző helynevet²² tudunk megszámolni az *L* betű alatt. A számszerű személynévi sorrend nagyszótárainkban így alakul: a Kőr.-ben 20 db, a H2.-ben 24 db, a HJ1.-ben 19 db; a földrajzi névi pedig így: a Kőr.-ben 23 db, a H2.-ben 42 db, a HJ1.-ben 39 db. Tehát míg az 1912-es kiadású Kőr.-ben a személy- és helynevek aránya kb. azonos (20 és 21), addig a H2.-ben (1967) és a HJ1.-ben (2000) a földrajzi nevek száma kb. a kétszerese a személynevekének.

Tanulságos gyakorisági szempontból is áttekinteni a szótárakba felvett tulajdonneveket. (A csak egy-két szótárban előfordulókról még külön szólunk.)

A személynevek gyakorisági sorrendje a következő:

8 szótárban szerepel: *Lucifero* – *Lucifer* (B., Kőr., U., KSzV., Kir., H1., H2., HJ1.);

7 szótárban szerepel: *Luigi* – *Lajos* (Kőr., KSzV., Kir., H1., H2., HJ1.) és *Alajos* (U., KSzV., H2., HJ1.);²³

6 szótárban szerepel: *Lazzaro* – *Lázár* (Kőr., U., KSzV., Kir., H2., HJ1.);

5 szótárban szerepel: *Leopoldo* – *Lipót* (Kőr., KSzV., Kir., H2., HJ1.), *Lorenzo* – *Lőrinc* (Kőr., KSzV., Kir., H2., HJ1.);

¹⁹ A HJ1.-ből a következő, a H2.-ben még szereplő személynevek hiányoznak: *Lattanzio*, *Lemure*, *Lenin*, *Longino*, *Licurgo*. Kihagyásuk tehát magyarázható a latin, illetve az orosz kultúra oktatásának háttérbe szorulásával a HJ1. kiadásakor, a „rendszerváltozás” utáni időkben. A helynevek körében a HJ1.-ből kimaradt a *Laterano*, *Leida* ’Leyden’, *Livorno*, *Loreto*, *Lucca*, de újként fel van véve a *Liechtenstein* és a *Limburgo*.

²⁰ Ezek közül vitatható a *lemure* ’halottak kísérlő szelleme, hazajáró lélek (a rómaiaknál)’ tulajdonnévi státusa: vizsgált anyagunkban ezt csak a H2. veszi fel tulajdonnévként. A Kőr.-ben is szerepel ugyan, de (valószínűleg?) köznévként (LÉ·MURI m. pl. hazajáró lelkek; rémek, lidércek). Régebbi és mai olasz egynyelvű szótárainkban a szó köznévként (kisbetűvel) címző.

²¹ Nem számoltuk most ide a *lago* ’tó’ köznév szócikkében felsorolt tulajdonnévi példákat, de ezekről később még esik szó.

²² A vegyes státusú *luna* – *hold* ekvivalencia tulajdonnévi, illetve köznévi státusa így alakul a (B. és Kőr. nélkül) vizsgált szótárakban: minden szótár kisbetűvel, azaz köznévként veszi fel a *luna* címzőt, ez alól csak az SzTGy. idegenforgalmi szótára („Termini geografici” lista) kivétel, ahol nagybetűs tulajdonnévként áll. Ami az ekvivalenseket illeti: *Hold* (H2., L.); *Hold*, *hold* (HJ1., H1.). A HJ2. a legrészletezőbb: *luna* 1. *csill.* Luna – Hold; 2. *hold*, ~ *piena* telihold; 3. ~ *di miele* mézeshetek.

²³ A *Luigi* név két magyar megfelelővel áll négy szótárunkban. Az ekvivalens *Lajos* és *Alajos* változatok gyakoriságának változása a 19. század elejétől napjainkig a névsorrend megváltoztatásán keresztül jól tükröződik az olasz–magyar szótárakban (KSzV. és Kir.: *Alajos*, *Lajos*; H2. és HJ1.: *Lajos*, *Alajos*). A párhuzamos, de ritkább és régiesebb olasz *Lodovico* csak négy korábbi szótárunkban bukkan fel címzőként (Kőr., U., KSzV., Kir.), az ekvivalens azonban némileg meglepő módon mindegyikben *Lajos* (és sehol sem áll ekvivalensként *Alajos*). Az ol. *Ludovico* névváltozat csak a H2. és HJ1.-ben van jelen, *Lajos* ekvivalenssel.

- 4 szótárban szerepel: *Leone* – *Leó* (KSzV., Kir., H2., HJ1.), *Lucia* – *Lucia* (Kör., H2., HJ1.) és *Luca* (Kir.), *Luisa* – *Lujza* (KSzV., Kir., H2., HJ1.), *Lutero* – *Luther* (Kör., Kir., H2., HJ1.), *Lodovico* – *Lajos* (Kör., U., KSzV., Kir.);
- 3 szótárban szerepel: *Laconte* – *Laocoonte* (Kör.) és *Laokoon* (H2.) és *Laokoón* (HJ1.), *Lena* – *Léni/Magda/Magduska* (Kör.) és *Lenke* (H2., HJ1.), *Livio* – *Liviusz* (Kör.) és *Lívius* (H2., HJ1.), *Luigia* – *Lujza* (Kör., KSzV., Kir.), *Luca* – *Lukács* (Kör., U., Kir.).

Itt említjük meg, hogy éppen olasz–magyar vonatkozásban fontos lehetne egy sajátos személynévtípusnak, a leggyakoribb, legismertebb becézett személynéveknek a kétnyelvű szótárba való felvétele. Az olasz személynévrendszert ugyanis a becéző-kicsinyítő alakok burjánzása „szervező erőként” hatja át, amennyiben igen gyakori ezek önállósulása (pl. *Gianni*, *Checcho*, *Pina*), akár családnévként is (pl. *Giovanni* – *Vanni*, *Domenico* – *Ménico*, *Rinaldo* – *Naldi* stb.). Olasz becézők/kicsinyítők és magyar ekvivalenseik megadására vizsgált anyagunkban néhány (csak nőket jelölő) példát találtunk: *Lena* – *Léni/Magda/Magduska* (Kör.) és *Lenke* (H2., HJ1.); *Lisa* – *Liza/Liszka* (Kör.); *Lisetta* – *Liza* (H2.) és *Liza/Lizácska* (HJ1.).

A helynevek gyakorisági sorrendje a következő:

- 8 szótárban szerepel: *Lituania* – *Litvánia* (KSzV., Kir., H2., HJ1., HJ2., HI., L., N.), *Londra* – *London* (Kör., U., Kir., H2., HJ1., HJ2., HI., L.);
- 7 szótárban szerepel: *Lettonia* – *Lettország* (Kir., H2., HJ1., HJ2., HI., L., N.), *Lussemburgo* – *Luxemburg* (KSzV., Kir., H2., HJ1., HJ2., HI., L.);
- 6 szótárban szerepel: *Lapponia* – *Lappföld* (Kör., KSzV., Kir., H1., H2., HJ.) és *Lappország* (Kör.), *Lipsia* – *Lipcse* (Kör., KSzV., Kir., H2., HJ1., HJ2.), *Lombardia* – *Lombardia* (KSzV., Kir., H2., HJ1., HI., L.), *Lorena* – *Lotharingia* (Kör., U., Kir., H2., HJ1.) és *Lotaringia* (KSzV.);
- 5 szótárban szerepel: *Lete* – *Lethe* (Kör.) és *Léte* (KSzV.) és *Léthé* (H1., H2., HJ1.), *Libano* – *Libanon* (Kör., Kir., H2., HJ1., HJ2.), *Libia* – *Libia* (Kir., H2., HJ1., HJ2., L), *Lubecca* – *Lübeck* (Kör., KSzV., Kir., H2., HJ1.), *Lubiana* – *Laibach* (Kör., KSzV., Kir., H2., HJ1.) és *Ljubjana* (H2., HJ1.), *Lucerna* – *Luzern* (Kör., KSzV., Kir., H2., HJ1.);
- 4 szótárban szerepel: *Lazio* – *Latium* (Kör., Kir., H2.) és *Lazio* (H2., HJ1.), *Liguria* – *Liguria* (Kör., H2., HJ1., L.), *Lisbona* – *Lisszabon* (Kir., H2., HJ1., HJ2.), *Lungarno* – *az Arno partján levő utca* (Kör.) és *Arno-part* (H1., H2., HJ1.);
- 3 szótárban szerepel: *Lacedemonia* – *Lacedaemonia*, *Spárta* (Kör.), *Lacedonia* – *Lakedaimon*, *Spárta* (H2., HJ1.), *Laterano* – *Laterán* (H1., H2.²⁴), *Leningrado* – *Leningrád* (Kir., H2., HJ1.), *Liegi* – *Lüttich* (Kir., H2.) és *Liège* (H2., HJ1.), *Lione* – *Lyon* (Kör., H2., HJ1.), *Lipari* – *Lipari-szigetek* (Kir.) és *a Lipari-szigetek* (H2., HJ1.), *Losanna* – *Lausanne* (Kir., H2., HJ1.), *Lungotevere* – *a Tiberis-part* (H1., H2., HJ1.).

Ebben a csoportban is megfigyelhető, hogy archaikusabb név(változatok), illetve a latinos műveltséghez tartozó szavak csak a régebbi, illetve a legnagyobb terjedelmű

²⁴ Furcsa ennek a fontos szónak a későbbi kimaradása a HJ1.-ből, annál is inkább, mert a melléknévi *lateranense* – *lateráni* is eltűnt.

szótárakban vannak jelen: *Lamagna – Németország* (Kör., KSz., V.), *Lazio – Latium* (Kör., H2.).²⁵ Szokatlan (vagy csak sajtóhiba?) a H1. megoldása a *Lete* szónál: nincs magyar nyelvi ekvivalens, hanem az enciklopédiába illő *feledés folyója az alvilágban* megjegyzés szerepel. HERCZEG későbbi szótáraiba azután bekerül a *Léthé* ekvivalens, de a kiegészítő magyarázat is megmarad; megjegyzendő, hogy már a Kör.-ben is hasonló volt a megoldás: *Lete – Lethe (alvilági folyó)*. A csak a H2. függelékében felbukkanó *Lario – a Comói-tó (a latinoknál)* ekvivalenshez l. még alább a *lariano* melléknévvel kapcsolatos megjegyzéseket. A *Lubiana* városnév (HJ1.) magyar ekvivalenseként ma már kissé anakronisztikusan hat a régies *Laibach* megfeleltetés.

Külön szólunk a *lung(o)-* kezdetű, a folyópartokat jelölő összetételekről. Négy ilyen szó (amely két olasz és két magyar folyó parti útjait jelöli) szerepel vizsgált szótárainkban: *Lungarno – az Arno partján levő utca* (Kör.) és *Arno-part* (H1., H2., HJ1.), *Lungotevere – a Tiberis-part* (H1., H2., HJ1.), *Lungodanubio – Duna-part* (H2., HJ1.), *Lungotibisco – a Tisza-part* (H2., HJ1.). Mint látjuk, KÖRÖSI magyarázó, enciklopédikus jellegű ekvivalenciát ad meg (ez a módszer egyébként általában is jellemzi szótárát, l. ehhez FÁBIÁN 2011: 386–387), míg HERCZEG szűkszavúbb, továbbá Róma folyójának a latinos (és nem az olasz *Tevere*) nevét használja. A magyar ekvivalenseknél a névelőhasználat különbségére nem találunk magyarázatot.

Nem szólunk eddig arról, hogy az olasz és a magyar nyelv strukturális különbségei miatt (miszerint az olaszban a jelző és a gyakran prepozícióval kapcsolt bővítmény követi a jelzett szót, a magyarban viszont fordított a sorrend) olasz kezdésű vizsgálatnál tulajdonképpen egy-egy földrajzi köznévi címszó (pl. *monte – hegy*) alá is be lehet sorolni földrajzi neveket. Tipikusan ilyen eset ebben az *L* betűs vizsgálatban a *lago* 'tó' köznévi szócikke, melynél öt szótárban valóban fel is bukannak szintagmaszerkezetű tulajdonnevek: a Kör.-ben *il Lago Maggiore – a Lago Maggiore*, a H2.-ben kilenc példa sorakozik (köztük négy nem olasz vonatkozású), a HJ1.-ben viszont már csak három (*il ~ Lemano v. di Ginevra – a Genfi-tó, il ~ di Costanza – a Bodeni-tó, il ~ di Garda – a Garda-tó*). A kisebb szótárak közül az FV.-ben *il ~ di Como – a Comói-tó*, a HI.-ben pedig *~ di Garda – Garda-tó* fordul elő.

Az *L* betűs címszavak sorában felbukkanhat még önálló címszóként a *lariano*, illetve a *lemano* melléknév is, márpedig ezek szintén lehetnek összetett tőnevek részei. A *Lariano* a Comói-tóval kapcsolatos, és csak a H2. függelékében (*lariano – a Comói-tóra vonatkozó*), illetve a HJ1.-ben szerepel címszóként: *lariano – Como-tavi, Comói tónál v. tó környékén levő v. élő; a lemano* pedig a Genfi-tóhoz kapcsolódik, és címszó a Kör. (*– Léman-tó, a genfi-tó*), a KSzV. és a Kir. (*– Genfi-tó*) szótárában. (Itt jegyzendő meg, hogy a H2.-ben mind a *Como*, mind a *lago* szócikkében szerepel a *lago di Como* szintagma, ez a „hiba” azonban ki van javítva a HJ1.-ben, ahol a szókapcsolat a *lago* szócikkből eltűnt, és csak a *Como* alatt szerepel.)

Több tulajdonnév tartozik a mindössze egy szótárban előfordulók körébe; ezek felvételét csak megpróbálhatjuk magyarázni. A személynévek körében: néhány bibliai vagy antik név csak a Kör.-ben (*Lotte – Lót, Lucio – Luciusz*), míg mások (*Lattanzio –*

²⁵ Igen körültekintő a függelékben szereplő *Lazio* címszónál a H2.: két fő jelentést vesz fel, és a *földr*-val jelölt elsőn belül további kettő a rég. *Latium*, illetve a mai *Lazio tartomány* ekvivalensű. Második azután a *sp* minősítésű *La Lazio – a Lazio labdarúgó-csapat* ekvivalencia: ezt a „rendhagyó nyelvtani nem” miatt (ti. *-o* végű szó, de egy bizonyos szabály miatt mégis nőnemű) igen csak célszerű felvenni a kétnyelvű szótárba.

Lacatantius, *Licurgo* – *Likurgosz*, *Longino* – *Longinus*) csak a H2. szótárában bukkanak fel. A ma már archaikus *Lisabella* – *Izabella*, *Lamberto* – *Lambert* utónevek, illetve a *Lisa* – *Liza*, *Liszka* becéző csak KÖRÖSINél (Kör.) szerepel. Minden bizonnyal ideológiai okokból szerepel egyetlen szótárban (H2.) a *Lenin* – *Lenin* ekvivalencia.²⁶ A helynevek körében: a *Laurana* – *Lovrana* helynévi ekvivalencia csak KÖRÖSI szótárában fordul elő, nyilván a szerző fiumeit tartózkodásának lenyomata. Ugyanakkor a csak a H2.-ben szereplő *Lucca* – *Lucca*,²⁷ *Livorno* – *Livorno*, *Loreto* – *Loreto* ekvivalenciák (azonosságuk okán) feleslegesnek tűnnek (nyilván ezért is maradtak ki később HJ1.-ből). Nem világos, hogy mi motiválta a *Limburgo* – *Limburg* szópár HJ1.-be való bekerülését. Hiányolhatjuk esetleg mai szótárainkból a csak a Kör.-ben felbukkanó *Lesbo* – *Leszbosz* megfelelést.

Térjünk át most a kis terjedelmű szótárakra: ezek közül a B., a HR. és az FV. semmilyen tulajdonnevet sem tartalmaz címszóként, és további négy szótárban (HJ2., HI., N., L.) sincs címszói személynév, csak helynév (ezek körében a közösek: *Londra*, *Lussemburgo*, *Lettonia*). Bár nem releváns mértékben, de a kis szótáraknál is megfigyelhető tehát a helynevek gyakoribb jelenléte a személynévek rovására. Ezt talán a szótárak jellege magyarázhatja: az útszótárakban valószínűleg a helyneveknek juthat nagyobb szerep.

Lássuk végül a szakszótárakat. A vizsgálatból az rajzolódik ki, hogy ezek tulajdonnév-anyagában az az összetett névtípus a domináns, amelynek az első (tehát a vizsgálatban: *L* betűvel kezdődő) eleme köznév, és csak a rendszerint *di* prepozícióval kapcsolt második elemük tulajdonnév (mégpedig rendszerint családnév): *leggi di Gossen* – *gosseni törvények*²⁸ (J.); *lampada Davy* – *Davy-lámpa*; *legge di Avogadro* – *Avogadro-törvény*; *legge di Boyle-Mariotte* – *Boyle-Mariotte törvény*; *legge di Bragg* – *Bragg-törvény*; *legge di Raoult* – *Raoult-törvény*; *lumaca di Pascal* – *Pascal-csiga*, *Pascal-féle csiga* (F);²⁹ *linea del Piave* – (átv.) *végző határ* (SzV). Szerepel még (az SzTGY.-ben) a *Linate* – *Miláno egyik repülőtere*, *Linate* ekvivalencia is. Úgy tűnik, ennél a szótártípusnál is elsősorban a szótár terjedelmével arányos a felvett tulajdonnevek és tulajdonnév jellegű szintagmák mennyisége.

²⁶ Italianista körökben közismert, hogy Herczeg Gyulát 1952-es szótára (H1.) megjelenése után ideológiai jellegű támadások érték, karrierje törést is szenvedett (l. ehhez pl. FRIED 2009a, 2009b). Ennek kompenzálására irányuló megnyilvánulás lehet az ilyen jellegű szóanyagának a szótár második kiadásába való beemelése. Még inkább felmerül ez a gondolat, ha azt is figyelembe vesszük, hogy az olasz(os) változat tulajdonképpen *Lenino*, azonban Herczegnél a semmilyen ekvivalenciális nehézséget nem jelentő *Lenin* – *Lenin* szópár áll, ráadásul még az *ordine di Lenin* – *Lenin-rend*, illetve a *seguace di Lenin* – *Lenin híve*, *követője* ekvivalenciák is szerepelnek a szócikkben. A H1.-ből és a H2.-ből egyaránt hiányzik ugyanakkor a *Stalino* – *Sztálin* ekvivalencia (viszont a H1.-ben és a H2.-ben is szerepelnek e személynévekből képzett főnevek, mellékevek és igék).

²⁷ A Kör.-ben a ma mindenképpen furcsa *Lucca* – *Lukka* ekvivalencia szerepel.

²⁸ A szótárban ez a magyar ekvivalens áll, de használatosak a *Gossen törvénye(i)* változatok is (Google-keresés).

²⁹ Az F. magyar–olasz párjában a következő (szintén vegyes típusú) tulajdonnevek állnak az *L* betű alatt: *Leonard-átalakító*, *Leonard-transzformátor*, *Lewis-bázis*, *Lewis-sav*, *Linz-Donauwrtz eljárás*, *Lorentz-erő*.

4. Összefoglaló megjegyzések. A tulajdonneveknek az olasz–magyar szótárakban való megjelenése a vizsgált részek tükrében meglehetősen esetlegesnek tűnik, bár – kronologikusan, illetve típusok szerint is szemlélve – kirajzolódnak bizonyos tendenciák és törekvések.

Az idők változásával függ össze az a bizonyos nevek kapcsán már említett tény, hogy a felvett személynevek a régebbi szótárakban az akkor szokásos (archaikusabb) változatukban állnak, az újabbakban pedig a mai variánsban. Ugyanígy jól látható, hogy a régebbi szótárak a latin oktatásának tudatában vettek fel nagyobb számban a klasszikus kultúrához (vagy a katolikus valláshoz) tartozó neveket. Ezekre ma már csak magasabb műveltségi szinten (illetve bizonyos diszciplínákon belül) van szükség, és legfeljebb a nagyszótárakba férnek be.

Idő- és típusfüggetlennek látszik viszont az (európai) országokat jelölő földrajzi nevek és a belőlük képzett melléknevek felvétele; ezek legtöbbje mindegyik szótárunkban megtalálható.

Kíváncsinos lenne, ha az elemzés tükrében kirajzolódó véletlenszerűséget felváltaná bizonyos kisebb névtípusoknak a szótárba való szisztematikus beemelése. Mint láttuk, ilyenek tekinthető az európai országok névpárjainak (immár általánosnak tekinthető) felvétele. Hasonlóan lehetne eljárni például az utónevek körében³⁰ a szótár kiadása idején leggyakoribb, bizonyos számra korlátozott (pl. első 100 leggyakoribb) utónév felvételével is.³¹ Nagyobb figyelmet kellene arra is fordítani, hogy az adott szótártípusokhoz is más és más fajtájú tulajdonnevek illenek (pl. egy iskolai szótárba több történeti személy- és helynév, műalkotások és intézmények, esetleg múzeumok neve; egy útiszótárba helynevek, látványosságok, intézmények neve stb.). Külön is hangsúlyozandó az a negatív tény, hogy intézménynevek igen kis számban szerepelnek a szótárakban. Lévéen szó kétnyelvű szótárakról, szisztematikusabban kellene figyelembe venni a kontrasztív szempontokat mind a fonetika, mind a nyelvtan és a szintaxis területén is. A szakszótárakban viszonylag kevés tulajdonnevet találtunk, és ezek között a legnagyobb számban a szintagmaszerkezetű, vegyes típusú tulajdonnevek³² fordulnak elő.

Felhasznált források

- B. = BENKŐ KÁROLY – DONÁTH IMRE – KAVULYÁK GYÖRGY – SZÍGYÁRTÓ ZOLTÁN, *Olasz–magyar szótár (Dizionario italiano-ungherese)*. Mohovich, Fiume, 1887.
 F. = FÓRIS ÁGOTA, *Olasz–magyar műszaki-tudományos szótár. Vocabolario tecnico-scientifico italiano-ungherese*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2005.
 FV. = FÁBIÁN ZSUZSANNA – VÁSÁRHELYI JÚLIA, *Olasz–magyar, magyar–olasz útiszótár*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2006.

³⁰ Így el lehetne kerülni a vizsgálatból kitűnő olyan feltűnő hiányokat, mint hogy a gyakori és kultúrtörténeti szempontból is fontos *Leonardo* utónév csak két szótárunkban szerepel (Kör.: *Lénárd*, Kir.: *Lénárt* ekvivalenssel).

³¹ Ma már nem kell ebben a vonatkozásban a megérzésre hagyatkozni, hiszen évekre lebontott utónév-gyakorisági listák segíthetik a szótárírást. Az adott referenciaszámnak az előszóban való közlése is fontos, nem lexicográfiai jellegű információ lehetne a szótárhasználó számára.

³² Ez közismerten azért van, mert termékek, eljárások, felfedezések elnevezésében gyakran fordul elő a ki- és feltalálók személyneve.

- H1. = HERCZEG GYULA, *Olasz–magyar szótár. Vocabolario italiano-ungherese* 1–2. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1952.
- H2. = HERCZEG GYULA, *Olasz–magyar szótár. Vocabolario italiano-ungherese* 1–2. 2., bővített kiadás. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1967.
- HI. = HESSKY ESZTER – IKER BERTALAN, *Olasz–magyar, magyar–olasz kisszótár*. Grimm Kiadó, Szeged, 2011.
- HJ1. = HERCZEG GYULA – JUHÁSZ ZSUZSANNA, *Olasz–magyar szótár. Vocabolario italiano-ungherese*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2000.
- HJ2. = HERCZEG GYULA – JUHÁSZ ZSUZSANNA, *Olasz–magyar kisszótár. Dizionario italiano-ungherese*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2003.
- HR. = HONTI REZSŐ, *Magyar–olasz, olasz–magyar szótár*. Lingua Kéziszótárak. K. n., Budapest, é. n.
- J. = JUHÁSZ ZSUZSANNA, *Olasz–magyar közgazdasági szótár*. Aula, Budapest, 1997.
- Kir. = KIRÁLY RUDOLF, *Olasz–magyar szótár. Dizionario italiano-ungherese*. Szent István-társulat, Budapest, 1944.
- Kör. = KÖRÖSI SÁNDOR, *Olasz–magyar szótár (Dizionario italiano-ungherese)* 1–2. Lampel, Budapest, 1912.
- KSzV. = KOLTAY-KASTNER JENŐ – SZABÓ MIHÁLY – VIRÁNYI ELEMÉR, *Olasz–magyar szótár (Dizionario italiano-ungherese)*. 2. kiadás. Danubia, Pécs, 1940.
- L. = LINGEA *olasz ügyes szótár*. Lingea Kft. Kiadó, Komárom, 2015.
- M. = MATTIOLI, ENRICO [– BACHÓ, LADISLAO – TURCSÁNYI, GIULIO – MARZETTI, MARIA], *Dizionario militare italiano-ungherese e ungherese-italiano*. Istituto Poligrafico dello Stato, Roma, 1937.
- N. = NAGY MÁRIA, *Magyar–olasz, olasz–magyar zsebszótár*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2006.
- SzTGy. = SZOKÁCS KINGA – TERMELNÉ GYÖRKE JUDIT, *Olasz-magyar idegenforgalmi szótár. Dizionario italiano-ungherese del turismo*. Budapesti Gazdasági Főiskola, Kereskedelmi, Vendéglátóipari és Idegenforgalmi Főiskolai Kar, Budapest, 2003.
- SzV. = SZIGETINÉ DEMETER MARGIT – VEPERDI ANDRÁS, *Olasz–magyar katonai szótár*. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest, 2003.
- TM. = TULOK MAGDA – MAKKAY JÁNOS, *Régészeti kifejezések szótára. Dizionario di terminologia archeologica*. Enciklopédia Kiadó, Budapest, 2009.
- U. = URBANEK SÁNDOR, *Olasz–magyar szótár. Dizionario italiano-ungherese*. Mohovich, Fiume, 1915.

Hivatkozott irodalom

- CAFFARELLI, ENZO 2008. Permettete un *Caffarellum*? *Rivista Italiana di Onomastica* 14: 290–291.
- CAFFARELLI, ENZO 2016. Le „Madonne col bambino” nella pittura italiana (secc. XII–XIX). *Il Nome nel testo* 18: 29–41.
- CAFFARELLI, ENZO 2018a. Osservatorio transonimico. *Rivista Italiana di Onomastica* 24: 462–468.
- CAFFARELLI, ENZO 2018b. *Rosatellum, Dimaiellum, Mazziottellum, Grillellum...* *Rivista Italiana di Onomastica* 24: 445.
- CAPRINI, RITA 2008. Van Langendock, Willy: Theory and Typologie of Proper Names. [Recenzió.] *Rivista Italiana di Onomastica* 14: 484–491.

- FÁBIÁN ZSUZSANNA 2011. Száz éves Körösi Sándor olasz–magyar nagyszótára. In: SZEGEDI ESZTER – FALVAY DÁVID szerk., „*Ritrar parlando il bel*”. *Tanulmányok Király Erzsébet tiszteletére*. L'Harmattan Kiadó, Budapest. 373–388.
- FÁBIÁN ZSUZSANNA 2015. A szótár, illetve a lexikon és az enciklopédia megkülönböztetése az „enciklopédikus szótár” műfajának tükrében. In: FÁBIÁN ZSUZSANNA – SZÖLLŐSY ÉVA szerk., *Szótár, lexikon, enciklopédia. Kérdések és feladatok*. Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához 172. Tinta Könyvkiadó, Budapest. 17–38.
- FÁBIÁN ZSUZSANNA – SZÖLLŐSY ÉVA szerk. 2015. *Szótár, lexikon, enciklopédia. Kérdések és feladatok*. Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához 172. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- FARINA, ANNICK 2006. Toponomastique et lexicographie bilingue. In: D'ACHILLE, PAOLO – CAFFARELLI, ENZO szerk., *Quaderni internazionali di RION 2: Lexicography and Onomastics*. Società Editrice Romana, Roma. 179–192.
- FARINA, ANNICK 2008. En voiture Simone, tes articles ont fait Gilles! *Les prénoms dans les dictionnaires*. In: D'ACHILLE, PAOLO – CAFFARELLI, ENZO szerk., *Quaderni internazionali di RION 3: Lexicography and Onomastics 2*. Società Editrice Romana, Roma. 497–510.
- FARKAS TAMÁS 2007. A tulajdonnevek fordíthatóságáról és napjaink fordítási hibáiról, közsók és tulajdonnevek példáján. *Névtani Értesítő* 29: 167–188.
- FARKAS TAMÁS 2010. Willy Van Langendonck: Theory and Typology of Proper Names [A tulajdonnevek elmélete és tipológiája]. [Recenzió.] *Névtani Értesítő* 32: 237–241.
- FRIED ILONA 2009a. Italianisztika és állambiztonság. *Betekintő* 2009/4. http://www.betekinto.hu/sites/default/files/betekinto-szamok/2009_4_fried.pdf (2020. 05. 10.)
- FRIED ILONA 2009b. Árnyak a Bródy Sándor utcában. *Élet és Irodalom* 53: 26.
- GOMEZ GANE, YORICK 2015. Dal *Mattarellum* all'*Italicum*: produttività dei suffissi pseudolatini -um ed -ellum. *Rivista Italiana di Onomastica* 21: 742–774.
- HAJDÚ MIHÁLY 2003. *Általános és magyar névtan. Személynevek*. Osiris Kiadó, Budapest.
- ITTZÉS NÓRA 2015. A nyelvi, illetve az enciklopédikus-lexikális elemek szerepe a szótári értelmezésben. In: FÁBIÁN ZSUZSANNA – SZÖLLŐSY ÉVA szerk., *Szótár, lexikon, enciklopédia. Kérdések és feladatok*. Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához 172. Tinta Könyvkiadó, Budapest. 39–47.
- KÁLMÁN BÉLA 1973. *A nevek világa*. Gondolat Kiadó, Budapest.
- KÁLMÁN BÉLA 1989². *A nevek világa*. Csokonai Kiadó, Debrecen.
- KOLTAY-KASTNER JENŐ 1954. Herczeg Gyula: Olasz–magyar szótár I–II. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1952. [Recenzió.] *MTA I. Osztály Közleményei* 5: 527–541.
- MAGAY TAMÁS 2015. Szótár, enciklopédia és tipológia. In: FÁBIÁN ZSUZSANNA – SZÖLLŐSY ÉVA szerk., *Szótár, lexikon, enciklopédia. Kérdések és feladatok*. Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához 172. Tinta Könyvkiadó, Budapest. 9–16.
- SLÍZ MARIANN 2015. Általános névtani kérdések. In: FARKAS TAMÁS – SLÍZ MARIANN szerk., *Magyar névkutatás a 21. század elején*. Magyar Nyelvtudományi Társaság – ELTE Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézet, Budapest. 93–114.
- J. SOLTÉSZ KATALIN 1979. *A tulajdonnév funkciója és jelentése*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- SVENSÉN, BO 2009. *A Handbook of Lexicography*. The Theory and Practice of Dictionary-Making. Cambridge University Press, Cambridge.
- UZONYI PÁL 2015. A tulajdonnevek kezelése az egy- és kétnyelvű szótárakban. In: FÁBIÁN ZSUZSANNA – SZÖLLŐSY ÉVA szerk., *Szótár, lexikon, enciklopédia. Kérdések és feladatok*. Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához 172. Tinta Könyvkiadó, Budapest. 71–84.

- VAN LANGENDONCK, WILLY 2007. *Theory and Typology of Proper Names*. Trends in Linguistics. Studies and Monographs 168. Mouton de Gruyter, Berlin – New York. <https://doi.org/10.1515/9783110197853>
- VÁRNAI JUDIT SZILVIA 2005. *Bárhogy nevezzük... A tulajdonnév a nyelvben és a nyelvészetben*. Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához 42. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- VIG ISTVÁN 2006. Olasz tulajdonnevek a magyar helyesírási szótárban. *BÁR. Társadalomtudományi és művészeti folyóirat*. Különszám. 8: 169–178.

FÁBIÁN ZSUZSANNA

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3597-8773>

ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar

ZSUZSANNA FÁBIÁN, Proper names in Italian-Hungarian bilingual dictionaries

The study examines the theoretical and practical approach employed in the case of proper names in Italian-Hungarian bilingual dictionaries over 100 pages in length. Fourteen general and six topical dictionaries are examined. The authors' methodological approaches are discerned through an examination of prepositions, the dictionary apparatus, the list of entries, and entries themselves. The examined corpus contains data collected through a review of entries under the letter L. Beyond highlighting specific data, the study examines the tendencies that can be discerned in how proper names have been listed in dictionaries over a little more than the past century, and names the shortcomings and inconsistencies that should be overcome in the future.